

OKSANA SHEREMETA

INSTYTUT FILOZOFII IMIENIA G. S. SKOWOROBY, NARODOWA AKADEMIA NAUK UKRAINY,
KIJÓW, UKRAINA

E-MAIL: OSHEREMETA2015@GMAIL.COM

Ojciec Mykoła Konrad: recenzje jako źródło rekonstrukcji historyczno-filozoficznych poglądów myśliciela

Mykoła Konrad (1876–1941), duchowny grekokatolicki, doktor teologii i filozofii, dziekan Wydziału Filozofii Ukraińskiej Grekokatolickiej Akademii Teologicznej we Lwowie (dalej: LBA), ukraiński myśliciel i historyk filozofii. Dwudziestego szóstego czerwca 1941 roku, wracając od chorej kobiety, która potrzebowała spowiedzi, został aresztowany przez NKWD i torturowany, w wyniku czego tego samego dnia zmarł. Dwudziestego siódmego czerwca 2001 roku papież Jan Paweł II ogłosił Mykołę Konrada błogosławionym i świętym męczennikiem. Dlatego publikowane biografie (W. Sawran, B. Gołowyn, o. M. Szawaryn itd.) z reguły koncentrują uwagę bardziej na duchowym aspekcie jego życia niż na jego rozwoju naukowym. Jednak działalność intelektualna myśliciela również zasługuje na szczególną uwagę. W recenzji pracy M. Konrada *Zarys historii starożytnej filozofii* (opublikowanej w czasopiśmie „Bogosłowa” w latach 1934–1935; ponownie opublikowanej w Rzymie w roku 1974) współczesny mu uczony z radością witał publikację utworu myśliciela. Recenzent podkreślił, że podana w pracy bibliografia zasługuje na

oddzielną uwagę, zwłaszcza w części dotyczącej historii filozofii starożytnego Wschodu, ponieważ jest bardzo obszerna i wyczerpująca – zawiera prace zarówno filozofów zachodnioeuropejskich, jak ukraińskich i rosyjskich¹.

Badania M. Konrada nad historią filozofii starożytnego Wschodu, Grecji i Rzymu stanowią część historii badań nad tą tematyką na Ukrainie i znane są współczesnym ukraińskim naukowcom². Wciąż jednak mało znane pozostają jego zainteresowania w obszarze historii najnowszej. Wspomniane biografie M. Konrada zawierają najważniejsze wydarzenia i daty, bez których naukowa działalność ojca byłaby niemożliwa. Wypełniają one również luki w biografii intelektualnej M. Konrada, otwierając perspektywę późniejszych badań. Dlatego należy rozpatrzyć je dokładniej.

Studia filozoficzne i teologiczne Mykoła Konrad ukończył w Rzymie, w Kolegium „De Propaganda Fide”. Tam też, 9 grudnia 1895 roku, obronił doktorat z filozofii, a 8 maja 1899 roku – doktorat z teologii. W latach 1896–1897 ukończył Akademię Wyższych Filozoficznych Studiów św. Tomasza w Rzymie, a w 1899 roku otrzymał święcenia kapłańskie. Od roku 1900 do 1929 łączył działalność duszpasterską z działalnością religijno-pedagogiczną na Ukrainie Zachodniej i daleko poza jej granicami: był nauczycielem religii (Złoczów, Trembowla, Tarnopol do roku 1914) i „zarządzającym” kursami gimnazjum (w węgierskim Hradcu oraz w obozie ukraińskich uchodźców w Gmindzie, do 1918 roku), wykładał również w gimnazjach w Brzeżanach i Tarnopolu (1920–1929)³.

W latach 1929–1939 ojciec Konrad został dyrektorem biblioteki Bogosłowskiego Towarzystwa Naukowego we Lwowie⁴. W latach 1929/1930 na zaproszenie metropolity Andreja Szeptyckiego zaczął wykładać socjologię, starożytną i najnowszą filozofię w LBA. W 1936 roku o. Mykołę Konrada mianowano profesorem nadzwyczajnym Wydziału Filozoficznego na podstawie pracy *Zarys historii filozofii starożytnej*. A w 1937 roku metropolita Szeptycki

¹ D. V., „o. D-r M. Konrad, *Narys starynnoyi istoriyi fil'sofiyi*”, *Dzvony* 4–5 (1938), 202–203.

² Yuriy Zavhorodniy, *Retseptsiya indiy's'koyi filosofiyi v Ukraini: Liniya ved (1840–1930 pp.)*, (Kyiv: Instytut filosofiyi imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy, 2013), 33–35.

³ Pavlo Senytsya, red. *Svityl'nyk istyny: Dzherelado istoriyi Ukrainy's'koyi katolyts'koyi Bohoslovs'koyi Akademiyi u Lvovi 1928-1929-1944* (Toronto-Chikaho: Ukrainy's'kyy Katolyts'kyy Universytet im. sv. Klymentiya Papy, 1973), 237; Lesya Romanchyk, Vira Savran, *Vyprobuvuvani yak zoloto v hornyli*. Knyha druha (Lviv: «Misioner», 2014), 131–132; Bogdan Holovyn, Mykola Shavaryn, *Konrad Mykola Yosypovych*, w: *Ternopil's'kyy entsyklopedychnyy slovnyk*, t. 2: K-O (Ternopil': Vydavnycho-polihrafichnyy kombinat «Zbruch», 2005), 161.

⁴ Senytsya, red. *Svityl'nyk istyny: Dzherelado istoriyi Ukrainy's'koyi katolyts'koyi Bohoslovs'koyi Akademiyi u Lvovi 1928-1929-1944*, 19–20.

zatwierdził nominację o. Konrada na profesora zwyczajnego historii filozofii i socjologii na podstawie pracy *Główne kierunki najnowszej socjologii. Liberalizm* (rozprawa ta została opublikowana w serii czasopisma „Bogosłowia”, cz. 21, Lwów 1936). W letnim semestrze roku akademickiego 1936/1937 M. Konrad został mianowany dziekanem wydziału filozoficznego. Zajmował to stanowisko do 1939 roku⁵.

We wspomnianych biografiach podawana jest informacja o opublikowanych pracach myśliciela. Lista nie obejmuje jednak całego naukowego dorobku ojca Konrada, w szczególności pomija napisane przez niego recenzje. Ich znaczenia nie wolno jednak nie doceniać, są one przecież pewnym odzwierciedleniem naukowych zainteresowań. Niektóre z nich udało się odnaleźć w wyniku systematycznych poszukiwań w czasopismach z lat trzydziestych XX wieku⁶. Na podstawie analizy treści czterech z nich zostanie tu podjęta próba uzupełnienia biografii intelektualnej o. M. Konrada.

---

⁵ Senytsya, red. *Svityl'nyk istyny: Dzherelado istoriyi Ukrayins'koyi katolyts'koyi Bohoslovs'koyi Akademiyi u Lvovi 1928-1929-1944*, 154, 237; Romanchyk, Savran, *Vyprobuvuvani yak zoloto v hornyli*, 131–132; Holovyn, Shavaryn, *Konrad Mykola Yosypovych*, 161.

⁶ W bibliografii prac o. Mykoły Konrada zamieszczonej w pierwszej części (Senytsya, red. *Svityl'nyk istyny: Dzherelado istoriyi Ukrayins'koyi katolyts'koyi Bohoslovs'koyi Akademiyi u Lvovi 1928-1929-1944*), najpełniejszej ze wszystkich, są wymienione następujące, najważniejsze prace:

1. „D-ra I. Franka „Poemat o stworzeniu świata”” (Lwów 1905).
2. „Współczesna mentalność a katolicyzm” Wykład akademicki („Meta”, Lwów 1934).
3. „Nacjonalizm a katolicyzm” Wykład akademicki („Meta”, Lwów 1934)
4. „Zarys historii filozofii starożytnej” (cz. I, edycja „Bohosloviya” ks. 15, 16, 17, Lwów, 1934 r.; cz. III, edycja „Bohosloviya” ks. 19, Lwów 1935).
5. „Korporacyjny ustrój obywatelstwa” Akademicki wykład („Meta”, Lwów 1935).
6. „Główne kierunki najnowszej socjologii: liberalizm” (edycja „Bohosloviya”, ks. 21, 1936).

Lista kończy się akapitem: „W Tarnopolu był współredaktorem „Podilskij Gołos”, gdzie publikował różne artykuły. Współpracował w wydawnictwach Marijskiego Towarzystwa Młodzieży „Nasz Przyjaciel” i „Prawda”. Pisał artykuły i recenzje w „Nywie”, „Meti” i „Bohoslovii” (s. 238).

W wyniku pracy z trzema ostatnimi czasopismami z trzydziestych lat udało się uzupełnić wspomnianą bibliografię o osiem pozycji. Do niewykorzystanych w niniejszym artykule należą:

1. „Czy przesadny konserwatyzm” („Meta”, 28 stycznia, nr 4, Lwów 1934, s. 2).
2. „Makiawelizm” („Meta”, 21 października, nr 41, Lwów 1934, s. 4–5).
3. „Wisti” w obronie makiawelizmu” („Meta”, 18 listopada, nr 45, Lwów 1934, s. 5.).
4. „Recenzja książki „E. Słowiński, K. Maciejewycz, W. Sadowski, *Współczesne problemy gospodarki Ukrainy*” („Bohosloviya”, ks. 4, 1932, s. 330–331).

Jakie to były prace? Przede wszystkim recenzja z 1936 roku dotycząca polskojęzycznej monografii Józefy Wandy Przysławskiej pod tytułem *Przyjaźń w etyce Arystotelesa* (Lublin 1935)⁷. Tytuł recenzowanej monografii automatycznie włącza ją w zakres zainteresowań ojca historią filozofii starożytnej Grecji. Była to jednak rozprawa absolwentki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, nieznanej jeszcze w kręgu badaczy filozofii starożytnej. W tytule pracy zaznaczono, że jest to praca dyplomowa, zrealizowana podczas seminarium z filozofii prowadzonym przez Henryka Jakubanisa. Z jakiego powodu zainteresowała ona ojca Konrada?

Konrad rozpoczął recenzję od informacji, że Katolicki Uniwersytet Lubelski wydaje prace doktorskie, magisterskie i seminaryjne, które powstały na różnych jego wydziałach. Recenzowana praca jest drugą z kolei rozprawą wydaną przez wydział nauk humanistycznych. Autorka omawia w niej teorię przyjaźni Arystotelesa, opierając się na treści VIII i IX księgi *Etyki nikomachejskiej*. Praca składa się z siedmiu rozdziałów i spisu literatury.

Ojciec opisuje treść wszystkich rozdziałów, koncentrując się na tym, co jest jego zdaniem najważniejsze. Pomija drobne nieścisłości (w treści nie zgadza się paginacja I i II rozdziału z paginacją tekstu)⁸. Recenzenta zainteresowało poczynione przez autorkę założenie absolutnej autentyczności *Etyki nikomachejskiej*⁹. W przeciwieństwie do *Etyki eudemejskiej* i *Etyki wielkiej*, które autorka również rozpatrywała, w ówczesnych kręgach naukowych autorstwa Arystotelesa nie podawano w wątpliwość¹⁰. Potwierdza to, że ojciec Mykoła dobrze znał współczesny stan badań nad tym problemem. Ponadto badane przez autorkę pojęcie „przyjaźń” w kontekście historycznym, od myśli Ho-

⁷ Mykoła Konrad, „Józefa Wanda Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*, Lublin 1935, praca dyplomowa, wykonana w seminarium filozoficznym prof. Henryka Jakubanisa. 58. 8”, *Bohosloviya* (1936), 72–73.

⁸ Józefa Wanda Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa* (Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1935), 1–16.

⁹ Ibidem, 2.

¹⁰ Począwszy od XIX w. większość uczonych utrzymywała pogląd, że Arystoteles jest autorem tylko *Etyki nikomachejskiej*. Dziś uczeni uważają, że Arystoteles jest także autorem *Etyki eudemejskiej*. Wątpliwości budzi tylko autorstwo *Etyki wielkiej*. Dokładniej o problemie autentyczności Arystotelesowskich pism z etyki można przeczytać na przykład w artykułach A. A. Guseynova, *Eticheskije sochineniya i eticheskaya Sistemaaristotelija* oraz M. A. Solopova, *K probleme trëkh srednikh knig „Nikomakhovoy” i „Yevdemovoy” etik Aristotelija* w książce *Aristotel’ „Yevdemova etika”* (Moskwa, 2005); J. Barnes, A. Kenny, *Introduktion* w książce *Aristotle’s Ethics: Writings from the complete works* (revised, edited, and with an introduction by Jonathan Barnes and Anthony Kenny, Princeton, Oxford, 2014).

mera, a następnie pitagorejczyków, Demokryta, Sokratesa, Platona i Arystotelesa, uznaje za warunek szczęścia, ponieważ jest ono podstawą życia społecznego (I rozdział)¹¹, czyli rozpatruje je jako część życia i kultury Greków, a nie jako zjawisko odrębne.

Następnie Konrad zwraca uwagę na kompletność definicji pojęcia w różnych jego aspektach, dlatego dość szeroko opisuje rozdziały drugi i trzeci. W drugim rozdziale badaczka pisze, że istota i definicja przyjaźni według Arystotelesa polega na wzajemnej miłości osób, przychylności i wspólnocie życia (bycia). Akcentuje różnice między przyjaźnią a życzliwością i zgodnością. Przyjaźń dzieli na dwa stopnie: na stan i na czynność, która jest właściwą przyjaźnią (rozdział II)¹². Autorka podkreśla więc, że prawdziwa przyjaźń nie jest pasywna, ona przewiduje działania, które ją potwierdzają. W trzecim rozdziale określa warunki przyjaźni u Arystotelesa, do których zalicza: cnotę, wspólne życie i działanie, jedność myśli i uczuć, równość, małą liczbę osób (idealna przyjaźń może istnieć tylko między dwiema osobami), idealność, to znaczy nie egoistyczną miłość do siebie, opartą na miłości rozsądku, wiedzy, cnotcie własnego duchownego „ja”, które w przyjaźni rośnie i wzbogaca się (rozdział, III)¹³. Najmniej uwagi poświęcono rozdziałowi IV, określając jego treść jednym zdaniem – o „miłości własnej” i o miłości do przyjaciela¹⁴.

W V rozdziale¹⁵ autorka pisze o rodzajach przyjaźni, które mogą być oparte na założeniach utylitarystycznych, hedonistycznych bądź na pojęciu cnoty. Pierwszy i drugi są chwiejne (niestabilne), trzeci stały i oparty na najwyższych wewnętrznych wartościach. O utracie przyjaźni mowa jest w VI rozdziale¹⁶, co ojciec skomentował, że według badaczki pierwsze dwa rodzaje przyjaźni łatwo do tego prowadzą, trzeci zaś trudniej i to wtedy, kiedy „zachwieje się jego podstawa idealistyczno-moralna”¹⁷.

Z taką myślą ojciec się zgadza. Podobnie o przyjaźni u Arystotelesa wypowiada się również w swojej pracy pt. *Zarys historii starożytnej filozofii*, gdzie

¹¹ Konrad, „Józefa Wanda Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*”, 72; Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*, 1–4.

¹² Konrad, „Józefa Wanda Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*”, 73; Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*, 5–16.

¹³ Konrad, „Józefa Wanda Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*”, 73; Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*, 17–21.

¹⁴ Konrad, „Józefa Wanda Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*”, 73; Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*, 22–27.

¹⁵ Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*, 28–43.

¹⁶ Ibidem, 44–48.

¹⁷ Konrad, „Józefa Wanda Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*”, 73.

rozpatruje ją jako cnotę społeczną. Pamiętamy, że imponowała mu wizja badaczki, która definiowała przyjaźń jako podstawę życia społecznego w kontekście historyczno-filozoficznym. Konrad również pisze o trzech rodzajach przyjaźni, opartych na przyjemności, korzyści i dobru. Zaznacza przy tym, że tylko trzeci rodzaj jest „jedyną prawdziwą przyjaźnią”¹⁸.

Konrad uważał również, że u Arystotelesa prawdziwa przyjaźń nie jest ani powierzchowną sympatią, ani skłonnością. Sądził, że jest ona raczej aktywną działalnością skierowaną na dobro i szczęście drugiego człowieka. Przyjaźń jest możliwa tylko pomiędzy uczciwymi ludźmi, ponieważ nie zależy od zmiennych interesów i pozostaje trwała niczym cnota. Tacy ludzie pomagają jeden drugiemu, żeby stać się lepszymi. Rozwijają się i wzmacniają swoje życie, szczęście i doskonałość dzięki przyrostowi szczęścia, doskonałości, a odpowiednio również poziomowi życia przyjaciela. Ponieważ kochać znaczy działać. Dominujące wśród ludzi przekonanie, że najwyższym dobrem jest być kochanym, a nie kochać, ojciec Konrad uważał za błędne¹⁹. Potwierdza to zgodność poglądów co do kwestii przyjaźni u o. Konrada i autorki recenzowanej przez niego pracy.

Konrad zwraca uwagę również na rozdział VII²⁰, poświęcony osobie Arystotelesa, człowieka i filozofa na tle jego rozmyślań o etyce. Etyczny ideał szczęścia jest u niego ściśle związany z ideałem przyjaźni i piękna estetycznego, które są głęboko ze sobą powiązane. Przykładem tak rozumianego etycznego ideału – podkreśla M. Konrad – starał się być również sam Arystoteles. Rozprawa Przysławskiej, według Konrada, napisana jest zrozumiale, uzgadnia problem przyjaźni w etyce Arystotelesa zgodnie z duchem jego umiarkowanego realizmu²¹.

Można chyba stwierdzić, że recenzowana monografia zaimponowała M. Konradowi jasnością i strukturą tekstu, historyczną perspektywą w rozpatrywaniu problemu, sposobem formułowania definicji pojęcia, bogactwem treści, zaakcentowaniem tych aspektów, które są bliskie chrześcijańskiej wizji przyjaźni. Podobny, lecz znacznie dokładniejszy sposób referowania materiału historycznego sam stosował we własnych pracach.

Praca Przysławskiej została napisana w ramach seminarium Henryka Jakubaniśa, polskiego filologa klasycznego i filozofa, żyjącego w latach 1879–

¹⁸ Mykola Konrad, *Narys istoriyi starodavn'oyi filosofiyi*, oprac. Petro Isayiv, wyd. 2 (Rym: Katolyts'kyi Universytet im. sv. Klymentiya Papy, 1974), 260.

¹⁹ Ibidem, 260–261.

²⁰ Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*, 49–56.

²¹ Konrad, „Józefa Wanda Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*”, 73.

–1946. Do 1922 roku Jakubanis pracował jako profesor na Uniwersytecie św. Włodzimierza w Kijowie, a później w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Już autorytet kierownika seminarium i fakt publikacji pracy dyplomowej świadczył o jej wysokim poziomie naukowym.

W czasie pisania wspomnianej recenzji M. Konrad był już autorem *Zarysu historii filozofii starożytnej* i wykładowcą tego przedmiotu. Oczywiście interesował się nowymi publikacjami w tej dziedzinie, zwłaszcza tymi, które zostały wydane na uniwersytetach katolickich. Recenzowana praca zainteresowała go jednak raczej jako przykład dobrej i pożytecznej pomocy dydaktycznej dla jego studentów.

Pisząc o historyczno-filozoficznych zainteresowaniach ojca, nie można pominąć faktu uwzględniania przez niego najnowszych wówczas badań z historii starożytnej filozofii greckiej realizowanych przez myślicieli ukraińskich, o czym wspomniano na początku artykułu. W *Zarysie historii filozofii starożytnej*, w spisie bibliografii wspomina on prace Dmytra Czyżewskiego, a mianowicie: *Filozofię grecką do Platona* (Chrestomatia), wydaną w Pradze, w roku 1926 i jej drugą edycję z roku 1929; *Wykłady z historii filozofii antycznej* (Praga 1927). A także prace Iwana Mirczuka: *Podstawy greckiej etyki* (Zbiór Ukraińskiego Uniwersytetu w Pradze, t. 1, 1923) i *Wykłady z historii greckiej etyki* (cz. 1, Praga 1923)²². Ten fakt wskazuje na zainteresowanie M. Konrada rozwojem nie tylko europejskiej, ale również, w jej ramach, ukraińskiej najnowszej historii filozofii.

W 1932 roku ojciec Konrad zrecenzował polskojęzyczną pracę napisaną przez Alberta Stöckla i Jerzego Weingärtnera pt. *Historja filozofji w zarysie*²³. Polskie tłumaczenie opracował ks. Franciszek Kwiatkowski.

Albert Stöckl (1823–1895), niemiecki filozof i historyk filozofii, był autorem wielu podręczników z filozofii, w których opracował prawie wszystkie działy tej dyscypliny. Jego opracowania cieszyły się dużą popularnością w Polsce, Niemczech, Stanach Zjednoczonych i Rosji. To pierwsza rzecz, na którą zwraca uwagę o. Konrad. Recenzję rozpoczyna od krótkiej historii edycji recenzowanego podręcznika. Wspomina o czterech niemieckich edycjach (trzecią edycję opracował o. J. Weingärtner, który dodał sporo najnowszego materiału) i zaznacza, że na podstawie czwartego wydania dokonano pol-

---

²² Konrad, *Narys istoriji starodavn'oi filozofiji*, 135–136.

²³ Mykoła Konrad, „Dr. A. Stöckl i Dr. J. Wiengärtner, *Historja filozofji w zarysie*. Przekład polski opracował Ks. Franciszek Kwiatkowski T. J., wydanie trzecie, Kraków 1930. ss. 654. in 8°”, *Bohosloviya* (1932), 85–86.

skiego tłumaczenia, które przedrukowywano trzy razy, w latach 1926, 1928 i 1930. Ostatnia edycja, z roku 1930, została uzupełniona o uwagi na temat historii filozofii w Polsce, które oparto na pracy profesora Maurycego Straszewskiego *Polska myśl filozoficzna*²⁴. Informuje o tym tłumacz polskiego wydania, ks. F. Kwiatkowski²⁵. W okresie od 1930 do 1936 roku Konrad sam pracował nad własnymi naukowymi pracami *Zarys historii filozofii starożytnej* i *Główne kierunki najnowszej socjologii. Liberalizm*, wykladał filozofię starożytną i najnowszą. Dlatego recenzowany podręcznik Stöckla odpowiadał jego zainteresowaniom, bo obejmował okres historii filozofii od starożytnej do najnowszej.

Dalej przechodzi do dokładnego opisu periodyzacji historii filozofii Stöckla. Autor dzieli historię filozofii na dwa okresy: przed i po urodzeniu Chrystusa. Filozofię przedchrześcijańską z kolei dzieli na filozofię Wschodu (chińską, indyjską, medyjsko-perską, egipską, i zachodnio-azjatycką) i Zachodu (przedsokratejską, sokratejsko-attycką, grecko-rzymską, grecko-wschodnią). Historię filozofii w „dobie chrześcijańskiej” Stöckl dzieli na patrystyczną (powstanie, rozkwit, upadek), średniowieczną i najnowszą. W ramach średniowiecznej wyróżnia zaś filozofię arabską, żydowską i chrześcijańsko-scholastyczną. Swoimi pracami Stöckl w znacznej mierze sprzyjał odrodzeniu w Niemczech ogólnych zainteresowań średniowieczną scholastyką, w szczególności zaś nauką Tomasza z Akwinu. Ten aspekt jego działalności naukowej podkreśla Konrad w swojej recenzji: „Specjalnie autor omawia historię filozofii scholastycznej, którą też dzieli na trzy okresy: powstanie, rozkwit, upadek”²⁶.

Znacznie bardziej jednak Konrada interesuje ostatni, trzeci okres historii filozofii nowożytnej – „Kant i filozofia najnowsza”²⁷ – który autor rozpoczyna od omówienia Kanta „i to specjalnie w pierwszej części w Niemczech, w drugiej zaś poza granicami Niemiec, a mianowicie w Francji, Anglii, Ameryce Północnej, Hiszpanii, Włoszech, Czechach, Rosji, Węgrzech i Polsce”²⁸. Właśnie filozofii w Polsce Konrad poświęcił najwięcej uwagi. Kwiatkowski dzieli historię filozofii polskiej na dwa główne okresy:

²⁴ Ibidem, 85.

²⁵ Albert Stöckl, Jerzy Wiengärtner, *Historja filozofji w zarysie*, przekład polski opracował Ks. Franciszek Kwiatkowski T. J., wydanie trzecie (Kraków: Wydawnictwo Księży Jezuitów, 1930), VIII.

²⁶ Konrad, „Dr. A. Stöckl i Dr. J. Wiengärtner, *Historja filozofji w zarysie*”, 85.

²⁷ Stöckl, Wiengärtner, *Historja filozofji w zarysie*, 337–546.

²⁸ Konrad, „Dr. A. Stöckl i Dr. J. Wiengärtner, *Historja filozofji w zarysie*”, 85.

przed rozbiorem Polski, i po rozbiorach. Konrad zajmuje się tylko tą ostatnią. Historię filozofii w Polsce porozbiorowej Kwiatkowski dzieli z kolei na trzy okresy: empiryzm i idealizm, mesjanizm i pozytywizm, a także różnorodne kierunki najnowsze i neoscholastykę²⁹. Trzeci wyróżniony przez Kwiatkowskiego okres (neoscholastyka) najbardziej zainteresował Konrada. Powody tego zainteresowania zostaną omówione w dalszej kolejności. Można stwierdzić, że myśliciela interesowały następujące zagadnienia: problem periodyzacji, najnowsze okresy historii filozofii światowej, zwłaszcza Polski, a więc te, które bezpośrednio wchodziły w zakres jego zainteresowań naukowych.

Wybór podręcznika Stöckla nie był oczywiście przypadkowy. Dużo miejsca poświęcono w nim scholastyce i neoscholastyce³⁰. W historii filozofii najnowszej wymienionych powyżej krajów poświęca się sporo miejsca idealizmowi, w szczególności filozofii idealistycznej w Polsce, Czechach i na Węgrzech, a także neoscholastyce³¹. W rozdziale dotyczącym filozofii niemieckiej szczególną uwagę poświęcono próbom uzgodnienia chrześcijańskich zasad z filozofią najnowszą³². Obecność tego rodzaju problematyki zapewniała podręcznikowi popularność w uczelniach kościelnych. Potwierdza to inna recenzja tego podręcznika, napisana przez ks. K. Kowalskiego (zrecenzował poprzednią edycję), który w tym czasie wykładał filozofię i socjologię w seminarium duchownym w Poznaniu i Gnieźnie. Jego pracę o A. Cieszkowskim, jak to zostanie podane dalej, recenzował M. Konrad.

Kowalski również podkreśla znaczenie dodanego przez Franciszka Kwiatkowskiego rozdziału o historii filozofii polskiej, zwłaszcza neoscholastyki. Píše on, że w zarysie uwzględniono początki polskiej myśli filozoficznej jak również twórczość filozoficzną Polaków z ostatnich lat. Podręcznik, zdaniem Kowalskiego, wyróżnia się wszechstronnym uwzględnieniem kierunków filozoficznych, szczególnie neoscholastyki polskiej. Kowalski zaznacza dalej, że dzięki dodaniu historii filozofii w Polsce ks. Kwiatkowskiego dzieło nabrało wartości o wiele większej aniżeli wydania poprzednie. Píše, że „tłumaczenie profesora Instytutu Krakowskiego stało się nie tyle

---

²⁹ Ibidem, 85–86.

³⁰ Stöckl, Wiengärtner, *Historja filozofji w zarysie*, 160–245, 524–546.

³¹ Ibidem, 446–522.

³² Ibidem, 393–400.

podręcznikiem, lecz przybiera powoli wartość oryginalnej pracy, w której wyniki osobistych prac tłumacza coraz to szersze zajmują miejsce³³.

Następne, na co zwraca uwagę Konrad, to referowanie materiału w podręczniku – jasne i pragmatyczne. Podręcznik podzielono na rozdziały i podrozdziały opatrzone osobnymi tytułami, zastosowano różne czcionki, dodano szczegółową bibliografię, indeks rzeczowy i osobowy. Taki sam sposób referowania materiału wykorzystywał również M. Konrad.

W końcu recenzji zaznacza, że w rozdziale o historii filozofii w Rosji wspomniano o pierwszym oryginalnym filozofie ukraińskim Hrygoriju Skoworodzie, który wiele podróżował po Europie, a po powrocie na Ukrainę żył niczym wędrowny filozof, nauczając ludzi³⁴. Kwiatkowski, powołując się na filozofa ukraińskiego I. Mirczuka (I. Mirczuk, *Filozof ukraiński H. Skowroda*, „Przegląd Filozoficzny” 1928) pisał, że: „Pierwszym oryginalnym filozofem w Rosji był Ukrainiec H. Skowroda (1722–1794) [...] Jego dzieła o zabarwieniu mistyczo-racjonalistycznym pisane prostym językiem ludowym”³⁵. Ten fakt również wskazuje na pewne zainteresowanie Kwiatkowskiego historią filozofii ukraińskiej. Podsumowując, Konrad wyraża życzenie, aby w kolejnej edycji w oddzielnym rozdziale umieścić o wiele więcej materiału na temat historii filozofii ukraińskiej.

Następna recenzja została poświęcona książce w języku polskim ks. Kazimierza Kowalskiego pod tytułem *Filozofia Augusta hr. Cieszkowskiego w świetle zasad filozofii św. Tomasza z Akwinu*³⁶. Kazimierz Józef Kowalski (1896–1972), współczesny o. Konradowi, filozof-neotomista, zasłużony dla odnowy i rozwoju neoscholastyki w Polsce. Studiował filozofię w Leuven i Rzymie, gdzie słuchał wykładów znanego neotomisty R. Garrigou-Lagrange, oraz w Monachium, gdzie odwiedzał seminarium tomistyczne M. Grabmanna. W 1926 roku wykładał filozofię i socjologię w Seminarium Duchownym w Poznaniu, a w roku 1935 został jej rektorem. Recenzowana przez ojca Konrada książka była pracą habilitacyjną Kowalskiego, na pod-

---

³³ Kazimierz Kowalski, „Dr Stöckl-Wiengärtner-Kwiatkowski, *Historja filozofji w zarysie*. Wydanie trzecie z dodaniem Historji filozofji w Polsce. Kraków 1930, ss. 654”, *Ateneum Kapłańskie* 26 (1930), 428.

³⁴ Konrad, „Dr. A. Stöckl i Dr. J. Wiengärtner, *Historja filozofji w zarysie*”, 86.

³⁵ Stöckl, Wiengärtner, *Historja filozofji w zarysie*, 514.

³⁶ Mykola Konrad, „Ks. Dr. Kazimierz Kowalski, prof. Seminarjum duchowego w Gnieźnie, *Filozofja Augusta hr. Cieszkowskiego w świetle zasad filozofji św. Tomasza z Akwinu*. Studium porównawcze. Nakład księgarni św. Wojciecha, Poznań – Warszawa – Wilno – Lublin 1929 – ss. 246”, *Bohosloviya* (1934), 218–221.

stawie której otrzymał on stopień docenta na Uniwersytecie Jagiellońskim w roku 1930³⁷.

Sam Kowalski w swojej pracy zaznacza, że przy wyborze filozofii A. Cieszkowskiego w celu porównania z filozofią Tomasza z Akwinu na pierwszym miejscu nie stawiał ani osoby myśliciela, ani jego filozofii jako systemu specyficznego dla polskiej myśli filozoficznej XIX wieku. Chodziło mu natomiast „o ten system filozoficzny jako o typ przedstawiający i odzwierciedlający w szerokiej mierze nowoczesną umysłowość filozoficzną, w szczególności jej cechy charakterystyczne i jej podstawowe zasady”³⁸.

Swoją recenzję Konrad rozpoczyna od krótkich danych biograficznych na temat Augusta Cieszkowskiego (1814–1894), podkreśla, że był on polskim działaczem społecznym, filozofem, przedstawicielem polskiej filozofii mesjanistycznej. Wymienia główne jego prace: *Prolegomena zur Historiosophie* (Berlin 1838), *Gott und Palingenesie* (Berlin 1842), *Ojciec nasz* (Poznań 1922–1923). Cieszkowski studiował w Niemczech, gdzie uległ wpływowi Hegla, dlatego zgodnie z jego metodą dialektyczną dzieli historię ludzkości na trzy okresy. Dwa z nich już się kończą, a ostatni okres, Ducha Świętego, właśnie się zbliża. Cieszkowski, zdaniem Konrada, należy do tych mesjanistycznych filozofów polskich (Z. Krasieński, J. Kremer, K. Libelt), którzy na podstawie irracjonalnych czynników formowali własny pogląd na byt, na przyszły los ludzkości i swojego narodu³⁹. Takie rozumienie filozofii Cieszkowskiego u Konrada zbiega się z opinią W. Tatarkiewicza⁴⁰ i Kwiatkowskiego⁴¹. Ten fakt po raz kolejny pokazuje, że o. Konrad interesował się współczesną historią filozofii Polski i twórczością polskich badaczy.

Filozofia Cieszkowskiego była w dużej mierze filozofią religijną. Różniła się jednak istotnie od filozofii św. Tomasza z Akwinu. Konrad pisze, że porównanie poglądów tych myślicieli pomogło Kowalskiemu ujawnić dwa główne błędy, które wkrały się do filozofii Cieszkowskiego. Są to te same błędy, które występują w filozofii nowożytnej od czasów Descartesa, te same,

---

³⁷ Mirosław Mylik, *Biskup Kazimierz Józef Kowalski. Z dziejów odnowy neoscholastyki polskiej* (Pelplin: Wydawnictwo Bernardinum, 2008), 57–60.

³⁸ Kazimierz Kowalski, *Filozofia Augusta hr. Cieszkowskiego w świetle zasad filozofii św. Tomasza z Akwinu. Studium porównawcze* (Poznań [etc.]: Księgarnia św. Wojciecha, 1929), 322.

³⁹ Konrad, „Ks. Dr. Kazimierz Kowalski, prof. Seminarjum duchowego w Gnieźnie”, 218–219.

⁴⁰ Władysław Tatarkiewicz, *Historia filozofii*. T. 2. *Filozofia nowożytna do roku 1830* (Warszawa: PWN, 2001), 233–234.

⁴¹ Stöckl, Wiengärtner, *Historja filozofii w zarysie*, 589–590.

które wywołały w niej duży chaos. Są to mianowicie tezy, że w zakresie teorii poznania centralne miejsce zajmuje rozum ludzki, natomiast w obszarze metafizyki – nieznamość analogii bytu⁴². Dalej Konrad relacjonuje zawartość trzech rozdziałów dzieła Kowalskiego, zaznaczając strony, na których każdy z nich się znajduje.

Problemem Cieszkowskiego zdaniem Kowalskiego, z czym całkowicie zgadza się Konrad, jest specyficzne stosowanie dialektycznej metody Hegla. Z jednej strony akcentowanie centralnej pozycji rozumu ludzkiego w poznaniu, z drugiej zaś odmawianie absolutności skutkom ludzkiego poznania. U św. Tomasza rozum ludzki zostaje przedstawiony jako petent, który zna swoją słabość, poddaje się Bożej Opatrzności i mocno trzyma się tego, co poznaje dzięki swoim przyrodzonym siłom poznawczym. Przekonanie o centralnej pozycji rozumu ludzkiego w poznaniu jest błędem prawie wszystkich nowożytnych systemów filozoficznych. Logiczną konsekwencją ich egocentrycznych poglądów epistemologicznych jest metafizyka monistyczno-panteistycznego idealizmu i subiektywistyczny, psychologistyczny, pragmatyczny pogląd na świat. Nie rozumiejąc analogii bytu, filozofowie zrównali ludzką przyrodę z Boską i doszli do skrajnych przeciwieństw⁴³.

Innym problemem jest to, że Cieszkowski swojej teorii analogii nadaje syntetyczny charakter. Jej fundamentem jest przyczynowość, wcielenie i wszechobecność Boga w świecie. Analogia jest u niego ściśle związana z prawem dialektyki i tworzy jedność różnych klas i szczebli rzeczywistości: przyrody, sfery logicznej i ducha, nie wyłączając tajemnic wewnętrznego życia absolutnego Ducha. Święty Tomasz, wyjaśniając pojęcie „analogii bytu”, opiera się na abstrakcji, bada podstawę ontologicznej jedności i wielości bytu. Tomasz uznaje wielość bytu i objaśnia jego możliwość i realność jako implikację Bytu Absolutnego. A przez analogię syntetyzuje go w harmonijno-logicznej jedności. Stąd wnioski Konrada, że tomistyczna metafizyka bytu daje prawdziwie syntetyczny i harmonijny pogląd na świat⁴⁴.

W swej recenzji Konrad podtrzymuje krytyczne zarzuty Kowalskiego wobec filozofii Cieszkowskiego jako naśladowcy filozofii Hegla właśnie z pozycji tomizmu. Dlaczego było to ważne? Chodzi o to, że do powrotu nauczania Tomasza z Akwinu, który zapoczątkowany został przez Papieża Leona XIII

---

⁴² Konrad, „Ks. Dr. Kazimierz Kowalski, prof. Seminarjum duchowego w Gnieźnie”, 220; Kowalski, *Filozofia Augusta hr. Cieszkowskiego*, 2.

⁴³ Konrad, „Ks. Dr. Kazimierz Kowalski, prof. Seminarjum duchowego w Gnieźnie”, 219–220.

⁴⁴ Ibidem, 221.

(encyklika „Aeterni Patris”, 1879) filozofia katolicka opierała się na systemach eklektycznych, które wykorzystywały kantyzm i heglizm⁴⁵. Filozofia Tomasa z Akwinu przeciwstawiała się tym kierunkom. Z tych względów o. Konrada mogła zainteresować praca Kowalskiego jako polskiego neotomisty i zarazem kolegi-wykładowcy.

Następna recenzowana praca – zbiór filozoficznych artykułów, poświęcony setnej rocznicy śmierci Geорга Wilhelma Friedricha Hegla – jest podobna do poprzedniej w swej krytyce teorii tego filozofa⁴⁶. Recenzja zbioru wydanego przez profesorów-neoscholastyków filozoficznego fakultetu Katolickiego Uniwersytetu Świętego Serca w Mediolanie, w 1932 roku została opublikowana w Bogosławii w 1934 roku.

W recenzji tej o. Konrad podaje listę autorów i tytuły ich prac. Celem tego zestawienia było przedstawienie rozwoju heglizmu w różnych krajach: Ameryce, Irlandii, Rosji, Niemczech, Francji, Włoszech. Szczególną uwagę o. Konrada przyciągnął tylko jeden artykuł, o którym pisze: „Dla historii naszej filozofii jest ciekawa praca Leonida Ganczikowa o historii heglizmu w Rosji”⁴⁷.

Dlaczego właśnie rozwój heglizmu w Rosji? W tym przypadku ważny jest kontekst. W roku 1934 we wschodniej Ukrainie została wprowadzona władza radziecka, rok po wielkim głodzie lat 1932–1933. Jednak propaganda radziecka nie przestaje się rozprzestrzeniać na ziemiach zachodniej Ukrainy. Nadal są wydawane i rozpowszechniane czasopisma radzieckie: „Kultura”, „Nowe drogi”, „Okna” i inne. W pismach tych, na użytek propagandy władzy radzieckiej, były popularyzowane prace K. Marksa, W. Lenina, G. Plechanowa. W tym okresie w ZSRR (także na Ukrainie) na podstawie tych prac tworzyła się już filozofia marksistowsko-leninowska. Ważnym zadaniem stało się ukazanie źródeł tej filozofii. Artykuł Leonida Ganczykowa (1893–1968), przedstawiciela diaspory rosyjskiej we Włoszech, filozofa, krytyka, historyka literatury, który wykładał historię filozofii we włoskich uczelniach i literaturę rosyjską na uniwersytecie w Pizie, autora wielu artykułów

---

⁴⁵ Oksana Sheremeta, *Etychni ideyi mytropolity Andrey Sheptyts'koho u relihiynofilosofs'komu konteksti kintsya XLX – pershoyi polovyny XX st.* (Kyjiv: [b. w.], 2010), 49.

⁴⁶ Mykoła Konrad, „Hegel nel centanaria della sua morte. Pubblicazione a cura della facolta di filosofia dell'Universita cattolica del sacro Cuore. Supplemento speciale al volume XXIII (Dicembre 1931) della Rivista di Filosofia Neo – Scolastica, Milano 1932, str. 395”, *Bohosloviya* (1934), 80–81.

⁴⁷ *Ibidem*, 81.

o rosyjskiej myśli filozoficznej i religijnej⁴⁸, akurat dobrze odpowiadał na to zapotrzebowanie. Autor pisał w nim, że idealizm Hegla został przyjęty przez filozofię rosyjską z wielką nadzieją i uznaniem. System Heglowski zawierał jednak wiele sprzeczności. Stopniowe odejście rosyjskiej myśli filozoficznej od idealizmu to pierwsze zagadnienie, na które zwraca uwagę o. Konrad. Inne, o którym pisze, to możliwość zastosowania filozoficznych idei Hegla w rozmaity sposób, czego przykładem może być podział na staroheglistów i młodoheglistów. Okoliczności te przyczyniły się do popularności idei młodoheglowskich w Rosji⁴⁹.

W drugiej połowie XIX wieku w Rosji zaczyna się tworzyć niezależna, oryginalna filozofia „o mistyczno-ascetycznej tendencji, która odzwierciedla duszę chrześcijaństwa wschodnio-rosyjskiego”⁵⁰. Jednym z przedstawicieli tego kierunku był Włodzimierz Sołowjow. Ta próba została jednak zatrzymana przez bolszewików, nie pozostawiając miejsca na swobodny rozwój duchowy. Bolszewicy posłużyli się materializmem Feuerbacha i zastosowali dialektyczną metodę Hegla, zinterpretowaną materialistycznie przez Marksa i Engelsa⁵¹. Przytoczenie przez M. Konrada myśli Ganczykowa było nieprzypadkowe. Były one ważne dla recenzenta, ponieważ wskazywały na zasady filozoficzne niebezpiecznej, biorąc pod uwagę jej skutki, ideologii bolszewickiej. Również one zawierały także pewne ostrzeżenie przed filozofią, która stała się jednym ze źródeł powstawania idei komunistycznych.

Analiza biografii i recenzji ojca doktora profesora Mykoły Konrada pozwoliła więc przedstawić go nie tylko jako duchownego, ale również jako historyka filozofii, wykładowcę i naukowca ze znacznym twórczym dorobkiem, a także uzupełnienie jego intelektualnej biografii o zainteresowania historią filozofii najnowszej. Zdobyta przez niego edukacja teologiczna i filozoficzna pozwoliła mu fachowo zajmować się badaniami historyczno-filozoficznymi. Recenzje świadczą, że M. Konrad był dobrze zorientowany w najnowszych badaniach z historii filozofii starożytnej i nowożytnej. Pozwala to scharakteryzować go jako rzetelnego badacza, który stale pracował nad własnym udoskonaleniem i intelektualnym rozwojem. Naukowca, który uwzględnił doświadczenie w dziedzinie historii filozofii zarówno europejskich, jak i ukraińskich badaczy (D. Czyżewski, I. Mirczuk). Oprócz tego, przeprowa-

⁴⁸ Stefano Hardzonyo, *Perepyska V. Y. Yvanova y L. Ya. Hanchykova*, dostęp: 23.03.2018. http://www.v-ivanov.it/files/4/4_ivanov-ganchikov.pdf.

⁴⁹ Konrad, „Hegel nel centenario della sua morte”, 81.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

dzone badania pozwoliły dostrzec w twórczości M. Konrada pewną recepcję badań europejskich, w tym badań polskich uczonych, a także ukraińskiego naukowca I. Mirczuka oraz twórczości ks. Fr. Kwiatkowskiego, co świadczy o istnieniu dziedziny wspólnych zainteresowań polskich i ukraińskich uczonych.

Wyniki badań wskazują, że M. Konrad w granicach najnowszej historii filozofii interesował się przede wszystkim rozwojem neotomizmu. Świadczą o tym recenzowane prace i ich autorzy, których naukowa działalność sprzyjała renesansowi tomizmu (A. Stöckl, K. Kowalski i inni), a także potwierdzają to własne rozważania Konrada zainspirowane treścią recenzowanych dzieł. Z pozycji neotomizmu O. Mykoła Konrad zgadza się z krytyką filozofii Hegla, w której widział źródło ateizmu, marksizmu i komunizmu. Filozofia Hegla, podobnie jak i niemiecka filozofia najnowszego okresu wchodzi w krąg zainteresowań naukowych M. Konrada. Jednocześnie o. Konrad zwracał szczególną uwagę na rozwój współczesnej polskiej historii filozofii, zwłaszcza neoscholastyki. Interesował się historią filozofii Ukrainy, pracami ukraińskich filozofów, a w szczególności H. Skoworody. Jako naukowiec i wykładowca widział potrzebę jej studiowania i podkreślał to w jednej z recenzji.

Bibliografia

- Hardzonyo Stefano. *Perepyska V. Y. Yvanova y L. Ya. Hanchykova*. Dostęp: 23.03.2018. http://www.v-ivanov.it/files/4/4_ivanov-ganchikov.pdf.
- Holovyn Bogdan, Mykola Shavaryn. 2005. *Konrad Mykola Yosypovych*. W: *Ternopil's'kyy entsyklopedychnyy slovnyk*. T. 2: K-O. Ternopil: Wydavnycho-polihrafichnyy kombinat «Zbruch».
- Konrad Mykola. 1932. „Dr. A. Stöckl i Dr. J. Wiengärtner, *Historja filozofji w zarysie*. Przekład polski opracował Ks. Franciszek Kwiatkowski T. J., wydanie trzecie, Kraków 1930. ss. 654. in 8.”. *Bohosloviya*, 85–86.
- Konrad Mykola. 1934. „Hegel nel centanaria della sua morte. Pubblicazione a cura della facolta di filosofia dell'Universita cattolica del sacro Cuore. Supplemento speciale al volume XXIII (Dicembre 1931) della Rivista di Filosofia Neo – Scolastica, Milano 1932, str. 395”.
- Konrad Mykola. 1936. „Józefa Wanda Przysławska, *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*, Lublin 1935, praca dyplomowa, wykonana w seminarium filozoficznym prof. Henryka Jakubanisa. 58. 8”.

- Konrad Mykola. 1934. „Ks. Dr. Kazimierz Kowalski, prof. Seminarjum duchowego w Gnieźnie, Filozofja Augusta hr. Cieszkowskiego w świetle zasad filozofji św. Tomasza z Akwinu. Studium porównawcze. Nakład księgarni św. Wojciecha, Poznań – Warszawa – Wilno – Lublin 1929 – ss. 246”. *Bohosloviya*, 218–221.
- Konrad Mykola. 1974. *Narys istoriyi starodavnnoyi filozofiyi*, oprac. Petro Isayiv, wyd. 2, Rym: Katolyts’kyy Universytet im. sv. Klymentiya Papy.
- Kowalski Kazimierz. 1930. „Dr Stöckl-Wiengärtner-Kwiatkowski, *Historja filozofji w zarysie*. Wydanie trzecie z dodaniem Historji filozofji w Polsce. Kraków 1930, ss. 654”. *Ateneum Kapłańskie* 26, 427–428.
- Kowalski Kazimierz. 1929. *Filozofja Augusta hr. Cieszkowskiego w świetle zasad filozofji św. Tomasza z Akwinu. Studium porównawcze*. Poznań [etc.]: Księgarnia św. Wojciecha.
- Mylik Mirosław. 2008. *Biskup Kazimierz Józef Kowalski. Z dziejów odnowy neoscholastyki polskiej*. Pelplin: Wydawnictwo Bernardinum.
- Przysławska Józefa Wanda. 1935. *Przyjaźń w etyce Arystotelesa*. Lublin: Katolicki uniwersytet Lubelski.
- Romanchyk Lesya, Vira Savran. 2014. *Vyprovovuvani yak zoloto v hornyli*. Knyha druha. Lviv: «Misioner».
- Senytsya Pavlo, red. 1973. *Svityl’nyk istyny: Dzherelado istoriyi Ukrayins’koyi katolyts’koyi Bohoslovs’koyi Akademiyi u Lvovi 1928-1929-1944*. Toronto-Chikaho: Ukrayins’kyy Katolyts’kyy Universytet im. sv. Klymentiya Papy.
- Senytsya Pavlo, red. 1976. *Svityl’nyk istyny: Dzherelado istoriyi Ukrayins’koyi katolyts’koyi Bohoslovs’koyi Akademiyi u Lvovi 1928-1929-1944*. Toronto-Chikaho: Ukrayins’kyy Katolyts’kyy Universytet im. sv. Klymentiya Papy.
- Sheremeta Oksana. 2010. *Etychni ideyi mytropolity Andrey Sheptyts’koho u relihiynofilosofs’komu konteksti kintsya XIX – pershoiy polovyny XX st.* Kyiv: [b. w.].
- Stöckl Albert, Jerzy Wiengärtner, 1930. *Historja filozofji w zarysie*. Przekład polski opracował Ks. Franciszek Kwiatkowski T. J., wydanie trzecie, Kraków: Wydawnictwo Księży Jezuitów.
- Tatarkiewicz Władysław. 2001. *Historia filozofii*. T. 2. *Filozofia nowożytna do roku 1830*. Warszawa: PWN.
- V. D. 1938. „o. D-r M. Konrad, *Narysstarynnoyi istoriyi fil’sofiyi*”. *Dzvony* 4–5, 202–203.
- Zavhorodniy Yuriy. 2013. *Retseptsiya indyjs’koyi filozofiyi v Ukrayini: Liniya ved (1840–1930 pp.)*. Kyiv: Instytut filozofiyi imeni H. S. Skovorody NAN Ukrainy.

Abstract

Father Mykoła Konrad: Reviews as a Source of Reconstruction of the Historical and Philosophical Views of the Thinker

Father Mykoła Konrad (1876–1941) was a Professor, Doctor of Theology and Philosophy, Dean of the Faculty of Philosophy of the Ukrainian Greek Catholic Theological Academy in Lviv, a Ukrainian thinker and a historian of philosophy. However, his intellectual biography has not yet been studied in detail. His interest in the history of modern philosophy is still unknown. The article attempts to reconstruct the interests of the father in these branches of the history of philosophy on the basis of his reviews.

The analyzed reviews by Father Mykoła Konrad show his interest in the newest history of philosophy, primarily the development of neo-Thomism. This is evidenced by the reviewed works and their authors, whose scientific work contributed to the restoration of Thomism (A. Stöckl, K. Kovalsky, etc.), as well as Konrad's own arguments about the content of the criticized works. From the standpoint of neo-Thomism, he agrees with the critique of Hegel's philosophy, since he saw the source of Marxism and Communism in it. His philosophy, as well as the German philosophy of the modern period, was one of the scientific interests of M. Konrad. At the same time, Father Konrad paid special attention to the development of the modern history of Polish philosophy, especially neoscholastics. He was interested in the history of Ukraine's philosophy, in particular the work of G. Skovoroda, and the works of Ukrainian contemporary philosophers (D. Chyzhevsky, I. Mirchuk). As a scientist and a teacher, he saw the need to study it and emphasized this in one of the reviews. In addition, the article makes it possible to see certain comments to the European research in M. Konrad's work, including Polish scientists (as well as the Ukrainian scientist I. Mirchuk in the work of Rev. Fr. Kwiatkowski) and indicates the existence of areas of common interest between Polish and Ukrainian scientists.

Keywords: history of philosophy, neo-Thomism, Ukrainian Greek-Catholic Theological Academy in Lviv.

Streszczenie

O. Mykoła Konrad: recenzje jako źródło rekonstrukcji historyczno-filozoficznych poglądów myśliciela

Ojciec Mykoła Konrad (1876-1941) był profesorem, doktorem teologii i filozofii, dziekanem Wydziału Filozofii Ukraińskiej Greckokatolickiej Akademii Teologicznej we Lwowie, ukraińskim myślicielem i historykiem filozofii. Dotychczas jednak jego biografia intelektualna nie została jeszcze szczegółowo zbadana. Jego zainteresowanie historią filozofii współczesnej nadal pozostają nieznanne. W artykule podjęto próbę rekonstrukcji zainteresowań ojca Konrada owymi gałęziami historii filozofii na podstawie napisanych przez niego recenzji.

Analizowane recenzje ks. Mykoły Konrada wskazują na jego zainteresowanie najnowszą historią filozofii, przede wszystkim rozwój neotomizmu. Dowodem na to są recenzowane przez niego prace i ich autorzy, których działalność naukowa przyczyniła się do przywrócenia tomizmu (A. Stöckla, K. Kowalski itp.), jak również argumenty Konrada na temat treści krytykowanych przez niego dzieł. Wychodząc z punktu widzenia neotomizmu myśliciel zgadza się z krytyką filozofii Hegla, ponieważ widział w niej źródło marksizmu i komunizmu. Jego filozofia, podobnie jak niemiecka filozofia okresu nowożytnego, jest jednym z naukowych zainteresowań M. Konrada. Zwracał on także szczególną uwagę na rozwój współczesnej historii polskiej filozofii, zwłaszcza neoscholastyki. Interesował się historią filozofii Ukrainy, w szczególności myślą G. Skoworody, a także twórczością ukraińskich filozofów współczesnych (D. Czyżewski I. Mirczuk). Jako naukowiec i nauczyciel dostrzegł potrzebę zbadania tych obszarów wiedzy, co podkreślił w jednej z recenzji. Ponadto artykuł pozwala dostrzec w dziełach M. Konrada pewne uwagi do badań europejskich, w tym polskich naukowców (a także ukraińskiego naukowca I. Mirczuka w twórczości ks. Fr. Kwiatkowski) i wskazuje na istnienie obszarów wspólnych zainteresowań polskich i ukraińskich naukowców.

Słowa kluczowe: historia filozofii, neo-tomizm, Ukraińska Greckokatolicka Akademia Teologiczna we Lwowie